

При гидрировании пиперилена на скелетных никелевых катализаторах образуются пентен-1, цис- и транс-пентены-2, и в незначительных количествах – пентан.

Работа выполнена при финансовой поддержке КН МНВО РК в рамках проекта грантового финансирования AP19677222.

Литература

1. Косьянова Л.З., Даминев Р.Р., Каримов О.Х., Каримов Э.Х., Баккен Д.В., Черезов М.Ю. Никелевый катализатор гидрирования ненасыщенных углеводородов // Башкирский химический журнал. 2016. Том 23. №1. С. 30-33.
2. Соколова Е.В., Шангареева А.Р., Ахметова Т.И. Определение микропримесей в изопрене методом капиллярной хроматографии // Вестник технологического университета. 2017. Т.20. № 14. С.57-61.
3. Касьянова Л.З. никелевый катализатор гидрирования ненасыщенных углеводородов и сероочистки, способ его получения и применения. Патент РФ №2531624, 2014.

ТАБИҒИ СТОМАТОЛОГИЯЛЫҚ ЕМДІК ЗАТТАР

¹Калдыбек Н.Б., ¹Қайрбекова Н.Н., ¹Қуандыққызы А., ¹Татеева А.Б.,

¹Избастенова Д.С., ²Көкжалова Б.З.

¹Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

²Қарағанды медицина университеті

Соңғы жылдары жусаннан алынған эфир майлары мен сығындыларының, вирусқа, қабынуға, бактерияға қарсы, нематоцидтік және фунгицидтік қасиеттерін зерттеу қызығушылық танытуда. Жусан тектес метаболиттердің ең көп зерттелген классы терпеноидтар болып табылады. Жұқпалы және қабыну аурулары кезінде терапияның перспективалы бағыттарының бірі өсімдіктердің эфир майларынан алынатын препараттарды, монокомпонентті дәрілік заттар түрінде де қолданылатын, және күрделі композициялардың бөлігі ретінде (жақпа және гельдер) қолдану.

Әдебиеттер бойынша *Artemisia L*-нің 260-тан астам түрі зерттеліп, зерттеулер нәтижелері көрсеткендей, оларда көптеген фармакологиялық белсенділігі жоғары күрделі химиялық қосылыстар екіншілік метаболиттер кездеседі. Жусанның негізгі биологиялық заттары эфир майлары (ЭМ), ілеспе заттар - органикалық қышқылдар, май қышқылдары, таниндер. Эфир майларының құрамында пинен, кадинен, феладрен және басқа да биологиялық белсенді заттар кездеседі.

Соңғы онжылдықтарда ауыз қуысының ауруларын емдеуге арналған бактерияға қарсы және қабынуға қарсы белсенділігі бар өсімдік негізіндегі дәрі-дәрмектерді әзірлеуге қызығушылық танытылып жатыр. Шөптік медицинаға қызығушылықтың артуы жағымсыз жанама әсерлері бар

антибиотиктерге төзімділіктің дамуымен байланысты. Табиғи фитохимиялық заттар синтетикалық агенттерге жақсы балама болып табылады.

Стоматологиялық аурулардың фармакотерапиясы өзекті мәселе болып табылады, ол негізгі аурулардың (тіс кариесі, периодонт ауруы) жоғары таралуымен ғана емес, сонымен қатар синтетикалық препараттарды қолданудың айтарлықтай кеңеюімен түсіндіріледі. Осы аурулардың этиологиясы, патогенезі, клиникасы туралы заманауи идеялар әртүрлі дәрілік заттар мен олардың комбинациялары бар препараттарды қолдануға мүмкіндік береді. Дәрілік заттардың белсенді заттарының сипаттамаларын білу максималды мүмкіндікті ашадыларды тиімді пайдалану, мақсатқа сай және сараланған таңдау.

Витаминдер, фитогормондар, фитонцидтер, алкалоидтар, хлорофиллдер, микроэлементтер, эфир майлары сияқты өсімдіктердің биологиялық белсенді заттары зат алмасу процестеріне әсер етеді, қорғаныс қасиеттерін арттырады, гомеостазды қалыпқа келтіреді. Фитопрепараттардың құрамында биологиялық белсенді заттар бар, олар көп жағдайда улы емес, шырышты қабықты тітіркендірмейді, аллергиялық реакциялар тудырмайды, ең бастысы антибиотиктерге және синтетикалық препараттарға төзімді микроорганизмдер мен вирустардың штамдарына қарсы белсенді. Бүгінгі күні қабынуға қарсы әсері бар, анальгетикалық, иммуномодуляциялық, гемостатикалық және жараларды емдеуге әсері бар дәрілік өсімдіктердің препараттары белгілі. Сонымен қатар, микробқа қарсы және дезодорациялық әсерлердің тиімділігі бойынша олардың кейбіреулері синтетикалық агенттерден кем түспейді.

Халықтық медицинада ауыз қуысы ауруларын емдеу үшін куркума, қырмызы, алоэ вера, анар және т.б. табиғи өнімдер тиімді қолданылады.

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының мәліметі бойынша жарияланған жыл сайынғы ақпараттық бюллетень, ең көп таралған тіс ауруларына кариес, пародонтит, туа біткен және ауыз қуысының травматикалық патологиялары, инфекциялық сипаттағы аурулар жатады. Ауыз қуысының қабыну аурулары ересектердің шамамен 95% -ы азап шегеді, ал балалардың әлем халқы бойынша кем дегенде 80% -ын құрайды. Дәрілік затты таңдау пародонт ауруларына арналған препараттар ауырлығына байланысты қабыну, ісіну, қан кету, эпителий ақауларының болуы, процестің кезеңдері және деструктивті бұзылулар. Патология болған жағдайда (гингивит, пародонтит, пародонтоз ауруы) шығу тегі табиғи препараттар басқа дәрілік заттарға тамаша қосымша зат болып табылады және жиі кешенді терапияның құрамдас бөлігі ретінде пайдаланылады.

Sukhabogi J.R. зерттеуінде хлоргексидинмен салыстырғанда үш өсімдік негізіндегі тұтқыр заттардың (Hiora GA Gel, Spirogyl Gum және Tooth and Gum Tonic) тиімділігін бағалады. Авторлар бастапқы деңгеймен салыстырғанда қызыл иектің қабынуының клиникалық көрсеткіштерінің айтарлықтай төмендеуін анықтады. Бактериялар саны да бастапқы деңгейлермен салыстырғанда 90 күннен кейін айтарлықтай төмендеді. Бляшканың азаюы осы

өнімдердің бастапқы механикалық өңдеуден кейінгі бактерияға қарсы тиімділігіне байланысты. Микробқа қарсы тиімділік осы шөп сығындыларында болатын фитохимиялық заттарға байланысты. Бұл нәтижелер *Arroorva et al* зерттеулерімен келісіледі. *Tooth және Gum Tonic Echinacea angustifolia, Echinacea purpurea* и *gotu kola* сығындылары, жалбыз таза эфир майлары бар, қызыл тасшөп, даршын қабығы, *Eucalyptus globulus* және лаванда, өсімдік сапониндерінен тұрады. Бактерияға қарсы және гингивитке қарсы әсерлер негізінен осы ингредиенттерге жатады.

Chandrashekar V.R *in vitro* зерттеулерінде эвкалипт сығындыларының тіс бляшкаларындағы микроорганизмдерге қарсы бактерияға қарсы тиімділігін көрсетті. Шөптік препараттар механикалық бляшкамен күресу әдістерін толықтырады және хлоргексидинге балама болып табылады.

Анардың тиімділігі бірқатар жұмыстарда көрсетілген. Анарда микробқа қарсы белсенділікті көрсететін әртүрлі фитохимиялық заттар бар, бірақ көптеген зерттеулер эллаг қышқылы мен гидролизденетін ірі таниндер сияқты пуникагин, ең жоғары белсенділікке ие. Кейбір жағдайларда анар компоненттерінің комбинациясы ең үлкен пайда әкеледі. Бұл анардың қабынуға қарсы, антиоксиданттық және микробқа қарсы қасиеттеріне байланысты. Бұл әсер анестетикалық әсері бар таниндердің болуына байланысты болуы мүмкін. *Punica* гранатының қабық сығындысы миконазол сияқты стоматитті емдеуде тиімді болды. Кариестің негізгі қоздырғышы болып саналатын *S. mutans* анарға жоғары сезімталдық көрсетті. Жақында *in vitro* зерттеуінде анардан түйіршіктелген целлюлоза гелі алоэ верамен салыстырғанда *S. mutans*-қа қарсы 5 %, 25 %, 50 % және 100 % өте маңызды тежеу әсерін көрсетті. Бұл әрекет таниндердің микробқа қарсы қасиетімен байланысты болуы мүмкін. Анар *S. mutans*-ты тежеу қабілетіне байланысты әлеуетті антикариогенді агент болуы мүмкін деп саналады.

Ауыз қуысының ауруларын емдеуде маңызды орындардың бірі қабынуға қарсы әсері бар препараттарға берілгенін көрсетеді, бұл бактерияға қарсы және антифунгальды белсенділігі бар стоматологиялық гельдерді әзірлеу қажеттілігін анықтайды. Қазіргі уақытта стоматологиялық препараттардың ассортименті синтетикалық қосылыстар негізіндегі гельдермен ұсынылған, олар микробқа қарсы әсермен қатар жоғары сенсбилизациялық белсенділік, патогендік және сапрофитті микрофлораның төзімділігін дамыту қаупі жоғары және т.б. жанама әсерлері бар. Дәрілік форманы таңдау органолептикалық, реологиялық қасиеттерімен, физика-химиялық қасиеттерімен, тұрақтылығымен, микробиологиялық тазалығымен негізделеді.

Әдебиеттер

1. Composition and Antimicrobial Activity of the Essential Oil of *Artemisia absinthium* from Croatia and France / F. Juteau [et al.] // *Planta Med.* – 2003 – Vol. 69. – P. 158-161.

2. Hänsel, R. Pharmakognosie – Phytopharmazie / R. Hänsel, O. Sticher // Springer Medizin Verlag.– 2007. – P. 133-140.

3. Об антимикробной активности препа-рата полыни горькой/ А.Д. Евтушенко[и др.] // Реализ. научн. достиж. в практ. фар-мации. - Харьков. - 1991. - С. 225-226.

4. Таран, Д.Д. Противовоспалительное и аналептическое действие эфирных масел некоторых видов полыней, тысячелистника и хамазулена/ Д.Д. Таран// Проблемы освоения лекарственных ресурсов Сибири и Дальнего Востока: тез. докл. Всес. конф. - Новосибирск. – 1983. – С. 222.

ТҮЙМЕДАҚ ДӘРІХАНА ГҮЛДЕРІНЕ НЕГІЗДЕЛГЕН ЖАҢА ДӘРІЛІК ФОРМАНЫ ӘЗІРЛЕУ

Каримова Б.Н., Топаева С.К., Бүләш Ж.
Академик Е.А. Букетов атындағы Қарағанды университеті

Микробтық инфекцияға қарсы қолданылатын зат ретінде өсімдіктер синтездейтін флавоноидтар биологиялық белсенділіктің кең спектріне ие, соның ішінде микробқа қарсы және қабынуға қарсы әсері бар полифенол кластарының ішіндегі ең үлкені болып табылады. Қарастырылып отырған биологиялық белсенді заттар тобының микробқа қарсы әсерін жүзеге асырудың көптеген жолдары әртүрлі топтардың флавоноидтарының қосындысы бар күрделі препараттарды қолдану қажеттілігін талап етеді.

Флавоноидтарды тамақ және фармацевтика өнеркәсібінде қолданылатын өсімдіктерден алуға болады. Осындай өсімдіктердің бірі - дәрілік түймедақ, оның құрамында флавоноидтардың көп мөлшері ішкі және жергілікті қолдануға арналған жеке және аралас препараттарда ресейлік және шетелдік медициналық тәжірибеде кеңінен қолданылатын гүлдерде байқалады. Осы дәрілік өсімдік шикізаты негізінде жергілікті қолдануға және ішуге арналған дәрілік заттар негізінен сұйық дәрілік формалармен ұсынылған, олар көбінесе қолданар алдында қосымша дайындықты, соның ішінде сұйылтуды қажет етеді. Нарықта дәріхана түймедағын басқа өсімдік шикізатымен біріктіру негізінде көп компонентті дәрілік препараттардың болуына қарамастан, синтетикалық заттармен комбинациялардың ассортименті шектеулі [1].

Сондықтан қабылдау мен дозалаудың ыңғайлылығын, жақсартылған биофармацевтикалық қасиеттерін біріктіретін дәріхана гүлінің түймедақына негізделген дәрі-дәрмектерді әзірлеу қызығушылық тудырады. Мұндай дәрілік формалар ауыз қуысында жергілікті қолдануға арналған таблеткалар болуы мүмкін.

Сонымен, дәрілік өсімдік шикізатының ең көп таралған түрлерінің бірі негізінде дәрілік нысандардың ассортиментін кеңейту жеке биологиялық белсенді заттарды бөлудің көп сатылы технологияларын пайдаланбай дәрілік